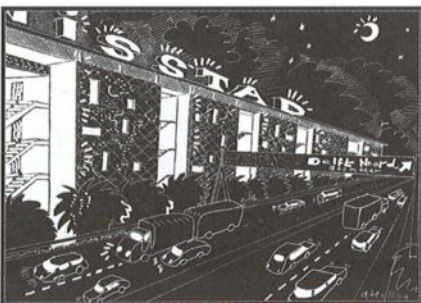

Herstructurering: een taaie opgave

Bouwen in de wederopbouwstad

Arjan Hebly

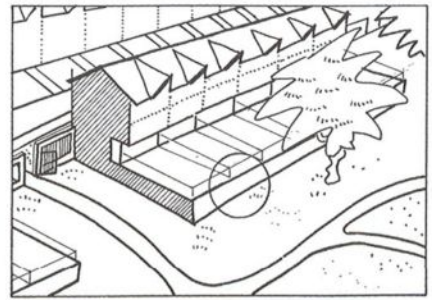
Elke decennium heeft zijn eigen opgave. Vanaf de jaren zeventig volgen het Groeikernenbeleid, de Stadsvernieuwing en de Vinexwijken elkaar op. Dit decennium zal worden bepaald door de vernieuwing van de Wederopbouwstad, de stadsdelen ontstaan tussen 1945 en 1965, een opgave die een derde van de woningvoorraad aangaat.

DELFT, BOMENWIJK, HERSTRUCTURERING LANGS A13, 2004. ONTWERP: HEBLY THEUNISSEN ARCHITECTEN

OM AANDACHT SMEKENDE BOUWSELS

OVERGANG PRIVÉ BUITENRUIMTE EN COLLECTIEVE TUIN

Op lokaal niveau is elke herstructurering een taaie opgave. Het vergroten dan wel verkleinen van het woningaantal in een buurt of wijk, het veranderen van de woningdifferentiatie, het op peil houden van het groen en de openbare ruimte, de toename van de parkeerdruk, de vergroting van het wateroppervlak, het omgaan met bewonersprotesten, oog hebben voor de sociale en culturele dimensie van de opgave. Al deze aspecten kosten menig stadsbestuur, gemeenteraad, woningbouwcorporatie, bewonersorganisatie en ruimtelijk ontwerper veel, heel veel hoofdbrekens.

Vanuit het perspectief van het ruimtelijk ontwerp en onderzoek hebben Cees Boekraad en ik voor deze opgave de rijk geïllustreerde handreiking *Bouwen in de wederopbouwstad* gemaakt. Centrale vragen van *Bouwen in de wederopbouwstad* zijn: waarop moet worden gelet bij het ingrijpen in deze stadsdelen, die zeker tot het culturele erfgoed van steden en dorpen kunnen worden gerekend, en hoe kunnen deze wijken op een tegelijkertijd respectvolle en verbeeldingskrachtige wijze worden vernieuwd. Antwoorden hierop worden gegeven op drie niveaus, het proces, het idee of concept en de ruimtelijk vakkundigheid.

BEWONERS EN DE ZOEKTOCHT NAAR PROGRAMMA

De rol van bewoners geeft het proces een heel eigen karakter. Er wordt uitgegaan van de bewoner als kennisbron en gepleit voor een werkelijk informeren planproces, waarin het plan, het toekomstperspectief voor buurt of wijk, een prominente rol heeft. Breed uitgemeten pseudo informatie in ruim opgemaakte informatiekranen moet zoveel mogelijk worden vermeden, dat kweekt meer wantrouwen dan vertrouwen.

Bij veel vernieuwingsopgaven van de 'eerste generatie' is het programma van eisen geen vastomlijnd

gegeven. Het programma wordt ontwikkeld vanuit de uiteenlopende mogelijkheden en ambities van de opgave en de betreffende situatie, vaak in samenhang met ontwerpvoorstellen. Het ontwerp is een zoektocht naar de golflengte, het eigen ritme van de betreffende vernieuwing. Ten opzichte van deze situatie is er met name vanuit de grote steden een tendens te bespeuren waarin het programma van eisen meer directief, *top down*, wordt opgelegd in het proces, zonder rekening te houden met locatie-specifieke eisen. Deze eisen betreffen vaak verdichting en verstedelijking en zetten daarmee bestaande kwaliteiten en planvorming in één keer sterk onder druk. De vraag is op zijn plaats of dit voor alle wederopbouw wijken wenselijk is, vooral gezien de kwetsbaarheid van deze wijken in het geheel van de steden? Bovendien worden voor een échte verstedelijkingssprong in veel gevallen niet de nodige condities geschapen in de vorm van parkeervoorzieningen, aangepaste infrastructuur, aangepast bouwhoogtebeleid, openbaar vervoer, voorzieningen en dergelijke. Uit dergelijke programma's spreekt het 'maakbaarheidsideaal'. We weten waarop dat kan uitlopen, woningbouwcomplexen waar geen vraag naar is en die staan in een aan zijn oorsprong wezensvreemde setting. We kunnen dan wachten op een spoedige hernieuwing van de vernieuwing.

MODERNE EN OUDE STADSCONCEPTEN

Eén van de meest uitgesproken stadsconcepten van de afgelopen eeuw is de Tuinstad, en de daarvan afgeleide wederopbouwstad. Nederland, dat zijn grootste moderne expansie kende in de twintigste eeuw is dan ook het land bij uitstek van de uitwerking van dit stadsconcept. Voor wat betreft de conceptuele kant wordt gepleit voor kennis van het brede palet van stadsconcepten van de wederopbouwperiode. Het introduceren van een

'nieuw' stadsconcept is slechts dan mogelijk, wanneer ten opzichte van het oorspronkelijke concept een bewuste verhouding wordt ontwikkeld, of dat nu volgend of kritisch is. In dat geval krijgt de vernieuwing echt betekenis en culturele meerwaarde. Mogelijk zal de ervaring opgedaan bij het vernieuwen van wederopbouw wijken uiteindelijk leiden tot een nieuw eigen stadsconcept, de woonparkstad; een stadsconcept waarin het stedelijk wonen en stedelijke voorzieningen uitdrukkelijk in relatie worden gedacht met een groene dooradering en met collectief gebruikte terreinen.

NU ONTWERPEN AAN DE WEDEROPBOUWSTAD

Het vakgebied van het ruimtelijk ontwerp verdient het ruimschoots om zelfstandig te worden behandeld. Een paar aandachtspunten in kort bestek:

Samenhangende schaalniveaus

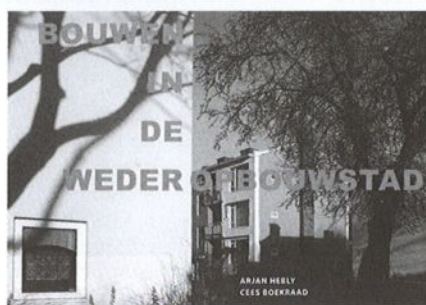
Kenmerkend voor de wederopbouwstad is de samenhang van schaalniveaus. In elke ruimte, bijvoorbeeld een straat, voelt men zich onderdeel van een volgende ruimte, bijvoorbeeld een binnenterrein of park. De inrichting van een straat of een binnentuin kan op die manier niet los worden gezien van de architectuur van de gebouwen en de open plaatsing van de gebouwen in de ruimte. Wordt één schakel in dit geheel gewijzigd dan rolt de hele ruimtelijke machinerie om en ontvalt de bestaansgrond aan het geheel. Wanneer dergelijke ruimtelijke samenhangen in de planvorming als een belemmering worden ervaren, dan zal men ze ook met het volle verstand en rigoureuus moeten wijzigen.

Groen

De grote verworvenheid van de wederopbouwstad is het onovertroffen evenwicht tussen stad en groen.

DEN HAAG, MOERWIJK, PROJECT ASSUMBURGWEG,
HEBLY THEUNISSEN ARCHITECTEN
FOTO: JAN VERSNEL, 2003

OMSLAG PUBLICATIE BOUWEN IN DE
WEDEROPBOUWSTAD, 2005

Het groen, in veel verschillende gedaanten, speelt in deze stadsdelen de hoofdrol. Een belangrijke opgave nu is de bepaling van heldere grenzen tussen de privé, collectieve en openbare ruimte, iets waarvoor groen zich uitstekend leent.

Het groen van de wederopbouw wijken staat echter onder druk. In de tachtiger jaren zijn de tuinenbijdrage als eerste uit de woonlasten van de huurders geschrapt. De gemeenten, alsook de corporaties, zien vanwege de kosten op tegen het onderhoud van het groen. Terwijl uit elke enquête blijkt dat een groene woonomgeving één van de meest belangrijke elementen is in de waardering van buurten en wijken door burgers.

Het gaat uiteindelijk niet om de hoge kosten van het onderhoud, deze zijn te overzien, maar om politieke en bestuurlijke keuzen. We pleiten voor een optimaal onderhoud van het groen van deze wijken want juist dit is het beeldmerk van deze stadsdelen en zal uiteindelijk bepalend blijken voor de toekomstwaarde.

De gemengde stad

De aanleiding voor het vernieuwen van wederopbouw wijken moet over het algemeen worden gezocht in het vergroten van de woningdifferentiatie in de stadsdelen. Het is goed te beseffen dat de ontstaansgeschiedenis voor deze eenzijdigheid bepalend is geweest. Oorlogsverwoestingen en *babyboom* resulteerden in een enorme woningvraag. De woningbouwcorporaties waren voor deze klus de aangewezen partij. Al met al kan gezegd worden dat deze eenzijdigheid in de woningsamenstelling nu, gemeten naar de huidige wooneisen, de geldende ideeën over samenleving en stad en de welvaartsontwikkeling, niet meer voldoet. In de gemengde stad is de ruimtelijke articulatie van afzondering en nabijheid aan de orde. Dit is een relatief onontgonnen

vakgebied in architectuur en stedenbouw. Het bestuderen van geslaagde mengpatronen en plananalyses daarvan, zowel sociologisch als stedenbouwkundig, is een eerste stap. Zo blijkt dat bij een zekere mate van natuurlijkheid in het mengpatroon, verschillende groepen relatief dicht in elkaars buurt kunnen leven. Het welslagen van de herstructureringsopgave is in hoge mate afhankelijk van het ontwikkelen van zinvolle gemengde woongebieden.

RUIMTEVORMENDE ARCHITECTUUR

De problematiek van de architectuur in wederopbouw wijken is paradoxaal: zij is moeilijk en tegelijk eenvoudig. Zij is moeilijk voor die architecten die waarde hechten aan de uitbundige beeldcultuur van vandaag de dag. Wederopbouw wijken vragen naar hun aard niet om een architectuur met een grote mate van expressieve onderscheiding. En nu juist dat vormt de moeilijkheid voor de hedendaagse architect, die immers slechts door op te vallen kan overleven in de heersende magazine- en jaarboekjungle. De feitelijke architectonische opgave is niet moeilijk voor diegenen die willen meeliften op het ritme van de wederopbouwstad. Het gaat primair om de ruimtevormende werking. De gebouwen vormen in hun overeenkomsten, ritme en architectonische evenwicht, collectieve gebieden en een decor voor het aanwezige groen. De wederopbouwstad vraagt om een architectuur van terugtrekken, van ruimte maken.

Kortom: de wederopbouwstad vraagt om een eigen sensibiliteit in planproces, architectuur en stedenbouw. De talrijke buurten en wijken van na de oorlog verdienen een realistische en respectvolle vernieuwing: eigentijds en met verbeeldingskracht. *Bouwen in de wederopbouwstad* biedt daartoe een handreiking.

DEN BOSCH, PETTELAAR, VANAF 1950
FOTO: PETER DE RUIJ

INFORMATIE

Bouwen in de wederopbouwstad is te bestellen bij:

Hebly Theunissen Architecten
Arjan Hebly
Van Leeuwenhoeksingel 69
2611 AE Delft
T 015 212 38 57
F 015 212 3625
E info@heblytheunissen.nl
www.heblytheunissen.nl

Het onderzoek is mogelijk gemaakt door bijdragen van het Stimuleringsfonds voor Architectuur en de TU Delft.